

njem, kakor bi ga bil zmožen učenec napram vzornemu učitelju, g. dr. Ilešič pa končuje z nekrologom na zaslužnega politika in pisatelja dr. Josipa Vošnjaka (1834–1911).

Vobče se lahko trdi, da so članki in skice v sorazmerju z razsežnostjo dovolj posrečeni in umestni ter bodo zanimali izobraženstvo. O izčrpanosti temat naj sodijo poklicanejši; mestoma bo dvojezičnost motila puristovo uho. Ker so tuja imena dosledno nedotaknjena, naj bi bil še Chelčický (n. Helčicki, str. 71), „ta najgenijalnejši filozof svojega veka“, ohranil svoje.

A. Debeljak.

Dinko Šimunović, Tudjinac. Pripovijest. Izdala Matica Hrvatska i Slovenska. U Zagrebu 1911. 8°. 192+IX str.

S Šimunovićevim „Tudjincem“ nista imeli posestrimi Matici srečne roke. Namen teh skupnih publikacij je vendar spoznavanje knjištva in življenja sosedov, nekako zbližanje bratov v duhu. A kje, se prašam, naj iščem med nami ljudi, ki bi utegnili prebrati teh dolgih, predolgih 192 strani do konca? Par literatov bo prerezalo knjigo do srede, kak kritik se bo pretolkel do tretjine, povprečnemu Maticarju (slovenskemu mislim) pa bo markirala na polici Ilirijo zaprašeno. To bo efekt tega naivnega frčkanja z idejami, tega vrazêrskega zanešenjaštva, zaljubljenega vase in v svojo doktrino, ki se otreša s krilečimi kretnjami treznega, realnega kriticisma.

Dar dara gleda: naše „Cvetje“ so nam vrnil Hrvati s svojim „Tudjincem“. Ostal nam bo tuj. Zakaj tako dolgočasne povesti že davno nisem imel pred seboj. Opisi — opisi — opisi. Drugi bolj razblinjen od prvega, tretji manj interesanten od drugega, a malokateri po pravici na svojem mestu. Karakterizacija oseb in razmer je blede, brez umetniške sugestivnosti, usoda teh ljudi ti ostane mrtva afera. Majava zgradba z neorganičnim mešanjem realitike in romantike ne kaže niti okusa, kamoli individualnost avtorja. Že mogoče, da je Šimunović v drugih svojih delih uspel, že mogoče, da je „Mrkodol“ reprezentativnejši, ali z „Mrkodolom“ ni dokazan „Tudjinac“.

Oton Župančič.

Antun Kovačić, U registraturi. Roman. Zagreb 1911. Izdala Matica Hrvatska U Zagrebu. 8°. 498 str.

Matica Hrvatska je izdala roman leta 1888. umrlega pisatelja Kovačića „U registraturi“ kot ponatis iz „Vienca“ in ga v zelo okusni opremi poklonila svojim članom. „U registraturi“ je najboljšo delo Kovačićevo, v njem je hotel pisatelj utelesiti in koncentrirati svojo silo, svoj jaz. Delo je zamišljeno v velikem obsegu, v širokih dimenzijah in bilo bi naj kakor zrcalo, v katerem reflektirajo žarki socialnega življenja, zlivajoči se v gorišče ene same osebnosti. Na značaje in dogodke je nanešeno toliko barv, ki se stopnjujejo v vsi pestri interesantnosti od rahlih, nežnih polsenc prav do skrajne, banalne kričavosti; epizode, ki gibljejo dejanje, beže mimo in se prelivajo druga v drugo z neskončno neverjetnostjo kakor v kinematografu. Končno pa se zazdi človeku, da je preveč, preveč vsega tega. To je tudi vrlina in obenem slaba stran dela. Kompozicijske hibe so razvlečenost, prevelika dolžina, razne romantične ekstravagance, neverjetnosti nekaterih značajev. Vsekakor se pozna pisatelju, da je tudi njega dosegel val tistega kipečega morja, ki se je razlilo koncem minolega stoletja preko Evrope, koder so se oglašali signali: verizem, naturalizem, satanizem, — devize, ki za nas dandanes nimajo nikakršne privlačnosti več. Delo pa bo kljubovalo bodočnosti s svojo klasično lepoto slikanja, iskreno resničnostjo, dosledno neizprosnim realizmom tako, da se bo brezdvomno dvigalo nad površje vsakdanje literature.

Roman, bolje rečeno: življenjepis registratorja Ivana Kičmanovića, je nekakšna prepesnjena biografija avtorja samega. In tiste prve preproste, toplo pisane slike iz samotnega brda bednih seljakov sečitajo kakor nežen poem pesnikovega detinstva. Osebe seljakov so vseskozi začrtane z ljubeznijo in nekako subjektivno resničnostjo. Oče Ivica Kičmanovića, Jožica Kičmanović, vulgo „zgubidan“, stare korenine kmet, muzikant po poklicu, a kljub temu trezen, resen, miren; žena njegova: slabotna, plaha ženica, vsa v spoštovanju do moža, skrbna in dobra, z neskončno ljubeznijo do svoje dece. Sosed Kičmanovićeve, mali „kanonik“, lokav in prekanjen človek, ves nasičen z nekakšno neutешljivo zlobo in sovraštvom in zavistjo do muzikanta „zgubidana“ — razvijajoč se tip kmetskega parvenija! V takem miljeju je sredi svojih bratcev in sestic dorastel mali Ivica Kičmanović, dovršil ljudsko šolo in ob sklepu na grobu svojega umrlega sošolca, bledega, razmišljenega sina „kanonikovega“, govoril s tolikanj nezaslišno pretresljivostjo, da je globoko ganil srca vseh navzočih, ki so strmeli nad nenavadnim improvizatoričnim darom desetletnega dečka. „Kam ž njim, ko ni denarja?“ sta se vpraševala učitelj in župnik, dokler se ni pojavil rešilni angel v osebi „visokorodnega“ parfumiranega in pomadiziranega gospoda rojaka Žorža, „kumordinara“ v hiši „ilustrišimuša“ slavnega mecena tam v tujem, dalekem mestu. Tega slavnega mecena sta pridobila zase župnik in učitelj, po selu pa je završala presenetljiva vest, da postane sin muzikanta „zgubidana“ fiškal ali pop ali celo škof . . . Tako ie prišel mali Ivica v hišo mecenovo kot sluga njegov, sotrudnik Žoržev in zajedno — oziroma bolj za postransko opravilo tudi — dijak. Tako so se malemu nezavednemu kmetskemu dečku namah na stežaj odprle duri do spoznanja in bede . . . Čitatelj pa se čudi, kako se doslej resno pripovedovanje pisateljevo prekine in zasije v drugi luči — v humorju in sarkazmu. Kako so vse osebe v ti hiši opazovane v pretirani smešnosti, tako da v polni meri dosejajo efekt karikatur in marionet. Vsi: od topega, domišljavega Žorža prek „pojeta“ Budimira Bombardirovića Šajkovskega, ki se zove v vsakdanjem življenju tudi samo z vulgarnim imenom Imbrica Špiček iz Volovščine in ki govori hrvatsko-gromovite, retorično-frazarsko nezmislne govorance v čast in slavo mecenu, — vsi prav do hišnega illustrissima in dobrotvora samega, ki je bil že enajstič soglasno izvoljen za predsednika društva „Ponižnosti in strpljivosti“, društvo, ki omejuje svoj delokrog sicer zgolj na lukulske pojedine v hiši bogatega mecena, a vendarle izraža svojo „ponižnost in strpljivost“ v preobili jedi in pijači. — Tako preide pisatelj mimo nežnih seljaških idil na polje družabne satire, sredi vsega pa zveni, polprikrito skoro in nekako osramočeno globok, pretresljiv ton njegovaga lastnega mladostnega trpljenja . . . Bogati mecen ga iztira iz hiše, ker se je zaljubil in sestajal z njegovo „rojakinjo“, demonsko krasno Lavro. Na pragu, na cesti stoji izgnani študent, ne da bi dovršil šolo in oče njegov ga odpelje s sabo nazaj na svoje samotno, daljno brdo. Zajedno s tem dogodkom in in vsled nezvestobe Lavrine oboli mecen, a sredi noči ga zastrupi in oropa Lavra, to bitje z nežensko dušo, krvoločno okrutostjo, z blaznohističnimi instinkti. Lavra, ki je prepozno spoznala, da je zastrupila svojega lastnega očeta. Po nesrečnem naključju, prestrašen vsled nenadne smrti mecenove zapali Žorž hišo, ki pogori z mrtvim truplom vred vsa do tal. Na domu muzikantovem pa je vladala tačas mrka otožnost in molk. Izgnani študent Ivan je posedeval doma in edino, kar ga je tešilo v težki bridkosti, so bile misli na mlado, belo sosedinjo Anico, hčerko „kanonikovo“. A zdaj nenadoma prihi v te zapuščene kraje Lavra, kakor demon vsa lepa in vabeča. Denar siplje naokoli in dom muzikantov je kakor v

omotični pijanosti: širi se, raste blagostanje. Lavra sezida hišico in jo opremi tako prečudežno, da jo imenujejo vaščanje „kapelico“. Tam pirujeta s študentom Ivico pijani sen svoje ljubezni. Seljaki strmijo nad bogastvom in lepoto, čudijo se, ne razumejo ničesar. Ko pa jamejo govoriti, se zgražajo, obsojajo in — in pohujšanje je obče. Ivan se iztrga iz mramornih rok svoje Dalile in beži v mesto študirat. Izven sela, zunaj na polju ga pričakuje mala Anica, vsa razdvojena, hoteč poslednikrat še pozdraviti svojega soseda. Zdaj šele se Ivan zave svoje prave, istinite ljubezni. — Lavra živi nekaj časa osamljena v svoji zapuščeni „kapelici“, potem pa je zvalila v svoje mreže „kanonikovega“ sina konjskega trgovca Miho, (pristnega sina svojega očeta), ki se je priženil na dom kmetskega magnata Medonića. Anica uteče z doma v mesto, kjer jo po srečnem naključju otme študent Ivan v krčmi bivšega „kumordinarja“ Žorža iz rok pohotnika in ji preskrbi službo. Lavra in Miha zaživita po smrti Mihove žene skupaj in hodita iz kraja v kraj; v njeni pustolovski duši tli skrito maščevanje ... Prenasičena razmerja z Miho umori Lavra svojega ljubimca, da svobodnega duška vsem svojim neskončnim strastem in postane roparica ... harambašica Lavra, pred kojo trepeče vsenaokoli! — Po letih se Ivan poroči z Anico, v „kapelici“ na brdu praznujeta svojo ženitbo. Tedaj pridirja Lavra s svojo razbojniško tolpo in umori v divji maščevalnosti nevesto, očeta in mater Ivanovo ... Ivan se otme, živi — ali kakšno je to življenje! — Pretrga se napeta nit pripovedovanja, dogodkov, ki človeka omamljajo in ga vendarle spominjajo včasi na najnižji izrodek umetnosti: šund — in samo v par suhih stavkih je konstatirano nadaljno življenje Ivanovo. Prav ta trpka kratkoča, klana lapidarnost da slutiti čitatelju vso prestrašno usodo tega življenja — neživljenja; v ozadju zaslutimo v nemi bolesi spačeni obraz umetnika. — Ivan ni postal škof, ne fiškal, niti ne pop, komaj registrator tam nekje v zakotnem uradu. Vdal se je pijači; delirium tremens in žalostni konec v gorečih aktih — to je delež njegov. Tragikomedija usode.

Delo je pisano hlastno, skoro z nekakšnim nervoznim strahom; pozna se, kako se je boril pisatelj s snovjo, ki ga je včasi skoro prevladala; diletant bi sigurno napisal šund. Jezik, slog sicer ni šolsko vzoren, pač pa zveni iz njega izrazita individualna nota. Kakor večinoma, pisatelj najbrž ni ustvaril tega, kar je zasnoval v duši, a je vkoval v delo svoj obraz in napisal par strani, ki se čitajo kakor epopeja hrvatskega ljudstva. In to je mnogo. Ko bi pisal svoj roman umirjen, stoječ takorekoč izven vsega in preko vsega, ne s toliko silo osebnega nagona, premišljeno komponirano, z duševno poglobljenimi značaji, bi bil umotvor sicer umetniško dovršenejši, a ne bil bi — samoizpoved. Tako pa nam je — preko ovinkov sicer, preko dogodkov, kjer bi se križali bigotniki in preko značajev, nad katerimi bi se zgražali literarni sladkosnedeži — v sočni, življenja polni in bogati svoji fantaziji podal izpoved svoje duše: ne škof, ne fiškal, niti ne pop, komaj — registrator ... Samo pisatelj! „Nur Narr, nur Dichter!“ je dejal Nietzsche.

Fran Albrecht.

Pavle Krstinić, Bratski inat. Drama u 5 čina. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb 1911. 8°. 140 str.

Bratski prepir, domača nesloga! Stara pesem za Slovane vseh rodov in vabljiva snov za umetnika, ljudskega kakor izobraženega. Slovanska zgodovina je prebogata takih zgledov, in kako bi torej mogla narodna nmetnost, ta verna spremljevalka ljudskega življenja, prezreti to neveselo potezo slovanskega življenja! To velja tudi za Jugoslovane; saj se ni nad nobenim delom slovanskega sveta usoda tako znosila, kakor nad našim jugom; zato pa ima naša zgodovina toliko tragičnih momentov in